

Mateusz Ratyński

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
ORCID: 0000-0002-8346-5254

Władysław Żukowski (1860–1916). Inżynier, działacz gospodarczy, poseł Dumy Państwowej

Słowa kluczowe

Władysław Żukowski; przemysł górniczy; Petersburg; Duma Państwowa; Centralny Komitet Obywatelski Królestwa Polskiego

Streszczenie

Artykuł prezentuje życie, działalność i dokonania Władysława Żukowskiego (1860–1916). Był inżynierem i ekonomistą, organizatorem przemysłu i górnictwa w Rosji i Królestwie Polskim. Ceniony w Rosji, posiadał liczne kontakty w kręgach gospodarczych i politycznych w Petersburgu. Klasyczny technokrata Żukowski był zdecydowanym niepodległościowcem, pełnił mandat posła w Dumie Państwowej w latach 1907–1912. W trakcie I wojny światowej popierał współpracę z Rosją, zasiadał we władzach Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego.

Władysław Seweryn Żukowski¹ urodził się 22 października 1860 roku w majątku rodzinnym w Bogdanówce (powiat krzemieniecki, gubernia wołyńska) jako syn Władysława Żukowskiego oraz Olimpii z domu Sagajło. Szlachecka rodzina Żukowskich herbu Prus wywodziła się z Mazowsza. Rodzicami chrzestnymi przyszłego pośła byli Hieronim Sagajło oraz Antonina Talko. Miał starszych braci Stanisława (ur. 1854) i Henryka Wiktora (ur. 1858) oraz młodszą siostrę Marię Teodorę (ur. 1867)².

Początkowo Żukowski uczył się w gimnazjum w Niemirowie na Podolu, interesował się naukami ścisłymi. Maturę uzyskał w 1878 roku. Następnie studiował w latach 1878–1882 na Wydziale Matematycznym Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. W 1882 roku przeniósł się do Petersburga, gdzie dzięki rekomendacji władz UW, jako „wzorowy” student został przyjęty do Instytutu Górniczego. Decyzja młodego chłopaka najpewniej wynikała z potrzeby podjęcia dobrej pracy w szybko rozwijającym się przemyśle górniczym Królestwa Polskiego i carskiej Rosji. Sytuacja materialna Żukowskiego nie była wówczas najlepsza. Wielokrotnie był zmuszony wnioskować do władz Instytutu Górniczego o pomoc finansową w postaci zapomóg i stypendiów, w tym na zakup szkolnego munduru. W marcu 1883 roku został nawet na krótko wydalony z powodu nieuczestniczenia w wykładach³.

Po ukończeniu studiów w 1887 roku Żukowski podjął pracę zawodową w rosyjskim przemyśle górniczym. Wyróżniając się umiejętnościami, pracowitością i erudycją, zdobył szerokie uznanie i liczne kontakty w rosyjskich kołach rządowych i przemysłowych⁴. W 1892 roku

¹ Dotychczas Władysław Żukowski niestety nie doczekał się całościowo mu poświęconej monografii naukowej. Można o nim zaledwie przeczytać w słowniku: C. Brzoza, K. Stepan, *Posłowie polscy w parlamencie rosyjskim 1906–1917. Słownik biograficzny*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001, s. 248–249. Ciekawy popularyzatorski artykuł napisała Beata Kinga Nykiel, *Żukowski Władysław*, <https://www.polskipetersburg.pl/hasla/zukowski-wladyslaw> [dostęp: 4.10.2024]. Żukowski był też w centrum zainteresowania rosyjskich badaczy np. Władimira Afanasjewa zob. B. Афанасьев [pol. W. Afanasjew], *Горные инженеры-поляки депутаты Государственной Думы* [pol. *Polscy Inżynierowie Górnictwa w Składzie Dumy Państwowej*], „Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego” 2015, nr 2 (5), s. 5–16.

² https://wolyn-metryki.pl/Wolyn/index.php?imie_szuk=W%B3adys%B3aw&nazw_szuk=%AFukowski&miej_szuk=¶_szuk=&rok_start_szuk=&rok_koniec_szuk= [dostęp: 4.10.2024].

³ B. Афанасьев, op. cit., s. 9–10.

⁴ H. Lewestam, *S.p. Władysław Żukowski*, „Głos Polski” 1916, nr 36, s. 1–2.

został inżynierem Briańskich Fabryk Metalurgicznych, znajdujących się na południu Rosji w tzw. malcewskim okręgu przemysłowym. W latach 1896–1905 był członkiem zarządu, w tym dyrektorem instytucji. W 1898 roku Żukowski zwiedził służbowo Niemcy i Austrię, w celu zbadania stosunków między pracodawcami a pracownikami. Podczas podróży był bardzo zainteresowany aktualnymi problemami społeczno-ekonomicznymi, po swoim powrocie doprowadził do podwyższenia pensji pracownikom fabryki. Od 1900 roku był długoletnim petersburskim reprezentantem Rady Zjazdu Przemysłowców Górniczych Królestwa Polskiego. Jednocześnie piastował stanowisko dyrektora II Piotrogradzkiego Towarzystwa Ubezpieczeń, był współtwórcą oraz członkiem Zarządu Banku Azowsko-Dońskiego, a od grudnia 1901 roku członkiem Komisji Celnej przy Biurze Doradczym Hutników i Przemysłowców Żelaznych. W 1904 roku został zastępcą członka Rady ds. Górniczych przy Ministerstwie Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Wszedł również do zarządu sosnowieckiego Towarzystwa Kopalń Węgla Kamiennego, a w 1909 roku znalazł się w składzie komitetu Wystawy Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie⁵.

Wraz z pracą zawodową Żukowski podejmował działalność polityczną w duchu niepodległościowym. Jeszcze w okresie nauki akademickiej około 1896 roku przygotował dwie ciekawe i nigdy niewydane broszury – *Z niedoświadczonych rozmyślań* oraz *Papierowe ideały*. Odrzucał w nich pozytywizm, zarzucając mu słabość oraz bierność „obniżając siłę polityczną narodu”⁶. Przyszły poseł w kolejnych latach wspierał materialnie organizacje społeczne i polityczne o profilu narodowym. Późniejszy dwukrotny premier i ekonomista Władysław Grabski tak ocenił jego postawę: „Człowiek cyfr, kalkulacji, interesów Władysław Żukowski był idealistą, niezmiernie trzeźwo patrzącym na sposób realizowania ideałów narodowych. (...) Dla Żukowskiego pomaganie do realizacji różnych spraw społecznych i ekonomicznych nie było wynikiem osobistego interesu, a wynikiem jego polityki, jego programu życiowego, było spełnieniem pewnego powołania, do którego się poczuwał”⁷. Zdaniem działacza

⁵ Zob. chociażby: D. Złotkowski, *Wystawa Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie 1909 roku w świetle prasy polskiej*, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2009.

⁶ W. Grabski, *Władysław Żukowski jako polityk polski*, „Myśl Narodowa” 1917, t. 3, nr 1, s. 37–38.

⁷ Ibidem, s. 38–39.

narodowego i gospodarczego, wieloletniego prezesa Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów „Lewiatan” Andrzeja Wierzbickiego, Żukowski był jednak technokratą: „Wszechstronnie wykształcony, ogromnie czytany, doskonale władający piórem (...) umysł żywy, z dużym nerwem politycznym i społecznym, o poglądach postępowych, łączył zamiłowanie intelektualne z czynnym, wyteżonym życiem”⁸.

Żukowski miał realistyczny stosunek do carskiej Rosji, w ocenie Władysława Studnickiego był „jednym z najzdolniejszych ludzi epoki”⁹. Popierał koncepcję protekcjonizmu państwowego, należał do zdecydowanych zwolenników uprzemysłowienia Królestwa Polskiego oraz współpracy z Rosjanami na polu gospodarczym. W dużej mierze nawiązywał do idei Franciszka Ksawerego Druckiego-Lubckiego, ministra skarbu Królestwa Polskiego sprzed Powstania Listopadowego. Jeszcze w trakcie studiów Żukowski rozpoczął współpracę z tygodnikiem petersburskiej Polonii – „Krajem”, założonym przez Erazma Piltza oraz Włodzimierza Spasowicza. Pismo miało charakter konserwatywny oraz forsowało ideologię ugody z caratem. W latach 1887–1895 Żukowski był członkiem zespołu redakcyjnego „Kraju” jako kierownik działu ekonomicznego¹⁰. Szczególny rozgłos przyniosły mu artykuły poświęcone deficytowi budżetowemu w Imperium Rosyjskim, które ściągnęły na tygodnik represję. Przyszły poseł Dumy Państwowej pisał teksty z zakresu ekonomii, polityki i historiografii na łamach wspomnianego już „Kraju”, ale również „Głosu Polskiego” oraz „Kuriera Warszawskiego”. Opracował trzy tomy rozprawy pt. *Bilans handlowy guberni Królestwa Polskiego* (Warszawa 1901, 1902, 1904), a także broszurę – *Przesilenie w przemyśle żelaznym* (Warszawa 1903). W styczniu 1899 roku Żukowski uczestniczył, wraz z innymi członkami redakcji, w zorganizowanej przez Związek Pisarzy Rosyjskich uroczystości w stulecie urodzin Adama Mickiewicza¹¹.

Szczególną publikacją Żukowskiego była rozprawa *Polityka interesów* (Kraków 1905). Omawiał w niej położenie gospodarcze

⁸ A. Wierzbicki, *Żywy Lewiatan. Wspomnienia*, wstęp i oprac. P. Wierzbicki, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 2001, s. 106–107.

⁹ W. Studnicki, *Pisma wybrane*, t. 1, *Z przeżyć i walk*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 363.

¹⁰ Szerzej zob. Z. Kmiecik, „Kraj” za czasów redaktorstwa Erazma Piltza, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969.

¹¹ *Uczczenie pamięci Mickiewicza przez Związek Pisarzy Rosyjskich*, „Kraj” 1899, nr 1–2, s. 32–33.

i polityczne Królestwa Polskiego oraz stosunki z Rosją, zwracał uwagę na potrzebę przeprowadzenia reform ekonomicznych i społecznych w duchu postępowym. Podkreślał zagrożenie ze strony bismarckowskich Niemiec, a także skomplikowane stosunki wewnątrz Rosji. Przedstawiał wizję polskiego przedstawicielstwa w Petersburgu, które skupiałoby wyłącznie fachowców:

Niesiemy nasze palladium dziejowe, naszą prastarą jagiellońską ideę, pod hasłem, „wolni z wolnymi, równi z równymi”. To jest nasza służba dziejowa, to nasze zadanie nie tylko wobec swojego narodu, ale i wobec ludzkości. (...) Reprezentacja ta wobec konieczności reform społecznych, musi być zorientowana w duchu raczej postępowym, musi obok ludzi znających potrzeby i sprawy krajowe (którzy zawsze liczną większość stanowić winni), liczyć i fachowców biegłych w kwestiach społecznych, finansowych i administracyjnych i znawców życia rosyjskiego we wszelkich onego dziedzinach i wreszcie mężów z umysłem szerokim, z talentem literackim i krasomówczym którzy by godny wyraz naszym aspiracjom dać mogli. A przede wszystkim reprezentacja nasza musi się składać z ludzi pojmujących wysoko swoje zadanie i swoją odpowiedzialność. Nie prowadzić kraj, ale służyć, nie szukać osobistej sławy i widoków, ale podlegać wyraźnej woli zorganizowanej opinii narodowej, nie uważać się jednym słowem za niezależną reprezentację, jeno za delegację kraju, oto jest konieczna taktyka w tak śliskiej i trudnej sytuacji¹².

Ciesząc się dużym autorytetem w kołach gospodarczych, Żukowski po rewolucji 1905 roku i zmianach w systemie politycznym Rosji rozpoczął szeroką działalność polityczną. Ze względu na wyznawaną orientację prorosyjską współpracował z Stronnictwem Narodowo-Demokratycznym, pozostał jednak osobą bezpartyjną. Pomagał chociażby Romanowi Dmowskiemu w nawiązywaniu kontaktu z wpływowymi Rosjanami w Petersburgu¹³. Mimo związków politycznych z finansjerą i ziemiaństwem, Żukowski dążył do kooperacji robotników z przemysłowcami, podkreślając potrzebę współpracy ogólnonarodowej. Jak wspominał Wierzbicki: „Był człowiekiem w najwyższym stopniu bezinteresownym. Przedziwnie łącząc teorię z praktyką,

¹² W. Żukowski, *Polityka interesów*, Gebethner i Wolff, Kraków 1905, s. 77–78.

¹³ S. Kozicki, *Historia Ligi Narodowej (okres 1887–1907)*, „Myśl Polska”, Warszawa 1964, s. 291; B. Prus, *Kroniki*, t. 19, oprac. Z. Szweykowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1969, s. 366; W. Studnicki, op. cit., s. 194, 225–226 i 277.

z łatwością ogarniał najtrudniejsze problemy, najzawilsze sytuacje, najsprzeczniesze poglądy, gdy dochodziło do sporu, potrafił zawsze wyłuskać ziarno prawdy i doprowadzić do wspólnej decyzji”¹⁴.

Żukowski jako polityk aktywnie działał na rzecz przyznania Polsce szerokiej autonomii kulturalno-gospodarczej w ramach Cesarstwa Rosyjskiego, wielokrotnie prowadził kuluarowe negocjacje z przedstawicielami ugrupowań rosyjskich. W lutym 1907 roku uzyskał jako kandydat przemysłowców, wspierany przez endecję, mandat posła II Dumy Państwowej z guberni piotrkowskiej, naturalnie wszedł w skład Koła Polskiego¹⁵. W ramach rosyjskiego ustawodawstwa pracował w Komisji w Sprawie Wykonania Budżetu oraz Komisji Finansowej (jako jej przewodniczący). Wielokrotnie przemawiał na forum Dumy w sprawach gospodarczych, podnosił chociażby rolę Królestwa Polskiego jako ważnego i przyszłościowego centrum ekonomicznego czy potrzebę decentralizacji Rosji. Zdaniem piszącego wówczas na łamach „Tygodnika Ilustrowanego” Bolesława Prusa, Żukowski imponował wszystkim przede wszystkim „doskonałą ruszczyzną”. W jeszcze innym artykule ocenił, że: „zaprezentował się jako gruntowny znawca rządowej gospodarki, a inni jego koledzy podobno wzięli się do książek, rozumiejąc że w dumie nie można deklamować, ale trzeba coś wiedzieć i wiedzą wpływać na innych, może na losy państwa...”¹⁶.

Józefat Błyskosz, działacz unicki i ówczesny poseł w Dumie Państwowej, w taki sposób relacjonował wystąpienie Żukowskiego: „Ze strony Koła Polskiego przemawiał w sprawie budżetu poseł inżynier Żukowski. Mówił koło dwóch godzin, bowiem w czasie przemówienia Żukowskiego był charakterystyczny okrzyk z prawicy »Czto by wy Żukowskij nie byli Polakom, zawtra by byli ministrem finansów«. Żeby pan nie był Polakiem panie Żukowski, jutro by był ministrem skarbu państwa”¹⁷. Podobnie oceniał go Grabski: „Ze wszystkich

¹⁴ A. Wierzbicki, op. cit., s. 107.

¹⁵ *Nowo wybrani posłowie. Z ziemi piotrkowskiej*, „Kurier Warszawski” 1907, nr 51, s. 9–10; М.М. Боиович [pol. M.M. Boiovich], Члены Государственной думы (Портреты и биографии). Второй созыв [pol. Członkowie Dumy Państwowej (Portrety i biografie). Drugie zwołanie], тип. Т-ва И. Д. Сытина (pol. Typ. T-va I. D. Sytin), Moskwa 1907, s. 435.

¹⁶ B. Prus, op. cit., s. 88–91 i 373–375.

¹⁷ J. Błyskosz, *Pamiętnik Podlasiaka z minionych dni od roku 1904 do roku 1918*, wstęp i oprac. F. Gryciuk, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2017, s. 164.

posłów polskich Władysław Żukowski był najlepiej przygotowany i najbardziej uzdolniony do pracy pozytywnej parlamentarnej. (...) Żukowski miał temperament znakomicie nadający się do walki parlamentarnej. Potrafił od razu podchwycić u przeciwnika najsłabsze miejsce i, nie zaniehbując rzeczowej obrony stanowiska własnego, nie wahał się nigdy i nie cofał przed taktyką napadającą¹⁸.

Po rozwiązaniu II Dumy w październiku 1907 roku, Żukowski został ponownie wybrany do III Dumy Państwowej z guberni piotrowskiej ze wsparciem Narodowej Demokracji¹⁹. W kolejnych latach wyróżniał się dużą aktywnością jako członek Komisji Handlowo-Przemysłowej, Komisji Finansowej oraz Komisji Budżetowej. Na forum Dumy przemawiał wielokrotnie, m.in. w sprawach ekonomicznych i ubezpieczeniowych. Cieszył się powszechnie opinią najlepszego mówcy Koła Polskiego, jego pomysły, ze względu na upór ze strony władz rosyjskich, nie były jednak wprowadzane. Zapisał się w historii jako jeden z najzdolniejszych posłów polskich, o silnej indywidualności, z darem przekonywania oponentów. Związany z socjalistami Michał Sokolnicki tak wspominał Żukowskiego: „z europejską swobodą i pełną sceptycyzmu bezstronnością wysłuchiwał zdań krańcowych, wywoływał kontrowersje, dorzucał swe wątpliwości jak oliwę do ognia”²⁰. W podobny sposób pisał prawnik

¹⁸ W. Grabski, op. cit., s. 47 i 50.

¹⁹ Боиович [pol. M.M. Boioovich], Члены Государственной думы (Портреты и биографии). Третий созыв [pol. Członkowie Dumy Państwowej (Portrety i biografie). Trzecie zwołanie], тип. Т-ва И. Д. Сытина (pol. Тип. Т-ва I. D. Sytin), Moskwa 1909, s. 412. Więcej na temat Polaków w Dumie Państwowej i Petersburgu, zob. Z. Łukawski, *Koło Polskie w rosyjskiej Dumie Państwowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967; M. Wierchowski, *Sprawy polskie w III i IV Dumie Państwowej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966; W. Bułhak, *Dmowski – Rosja a kwestia polska. U źródeł orientacji rosyjskiej obozu narodowego 1886–1908*, Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 1996; L. Bazyłow, *Polacy w Petersburgu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984; A. Chwalba, *Imperium korupcji. Korupcja w Rosji i Królestwie Polskim w latach 1861–1917*, „Volumen”, Warszawa 2001; M. Ratyński, *Koło Polskie w Dumie Państwowej*, [w:] *Encyklopedia ruchu narodowego. Organizacje, wydarzenia, pojęcia*, t. 1, pod red. K. Kawęckiego, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2022, s. 30–37.

²⁰ M. Sokolnicki, *Czternaście lat*, Instytut Badania Najnowszej Historii Polski, Warszawa 1936, s. 185–186. Zob. też: P. Mańkowski, *Pamiętniki*, Wydawnic-

i wydawca „Głosu Polskiego” Henryk Lewestam: „Był bezpartyjny, nie chcąc na gruncie obcym, gdzie los mu kazał pracować, przyczyniać się do swarów i niesnasek. Należał do Koła Polskiego, jak wszyscy posłowie polscy, lecz nie zawsze się z nim solidaryzował. Zbyt wybitna indywidualność, dar przekonywania oponentów i narzucania swojego zdania nie zawsze zjednywały mu przyjaciół”²¹. Z drugiej strony Żukowski, jak relacjonowała Zofia Stulgińska, „Miał w kolonii polskiej w Petersburgu wielu przyjaciół, ale i wielu wrogów. Nie lubiano go, ponieważ górował nad innymi wykształceniem i inteligencją, mówiono że jest pyszałkiem, zazdrozczono mu popularności, stosunków, dochodów, zarzucano mu że brata się z Moskalami, nazywano go ugodowcem”²².

Pod koniec kadencji doszło do konfliktu Żukowskiego z władzami SDN. W wyniku sporu polityk bezskutecznie ubiegał się w 1912 roku o reelekcję do IV Dumy Państwowej z guberni piotrowskiej, przegrywając rywalizację z kandydatem endecji Michałem Łempickim. Mimo zaangażowania w pracę zawodową i działalność polityczną, Żukowski nie zaniechał aktywności naukowej i publicystycznej. Poprowadził cykl wykładów o ustroju finansowym Rosji w utworzonej w 1911 roku w Krakowie Szkole Nauk Politycznych. Wydał również szereg prac: *Dochody i wydatki państwowe w Królestwie Polskim* (Warszawa 1907); *Polityka parlamentarna* (Warszawa 1910). Redagował trzypięciotomowy wybór tekstów – *Промышленность и торговля в законодательных учреждениях* [pol. *Przemysł i handel w świetle przepisów prawa*] (Petersburg 1912–1914), stanowiących efekt kolejnych konferencji Rady Zjazdów Przedstawicieli Przemysłu i Handlu. Napisał też przedmowę do publikacji statystyczno-ekonomicznej Henryka Tannenbauma pt. *Znaczenie przemysłu włóknistego w bilansie handlowym Królestwa Polskiego* (Warszawa 1913).

Żukowski podobno nie wierzył w możliwość wybuchu Wielkiej Wojny, licząc na rozsądek władców Rosji oraz Austro-Węgier. Po rozpoczęciu światowego konfliktu w lipcu 1914 roku ponownie czynnie zaangażował się w działalność polityczną, popierając orientację prorosyjską. Decyzja miała wynikać z jego „chłodnego realizmu”, był jednakże od początku przekonany o bardzo słabej

two DiG, Warszawa 2002, s. 250–255.

²¹ H. Lewestam, op. cit., s. 1–2.

²² Z. Stulgińska, *Gruszki na wierzbie. Wspomnienia*, Czytelnik, Warszawa 1972, s. 89.

kondycji politycznej i militarnej Rosji²³. Na początku sierpnia znalazł się na stałe w Petersburgu, nigdy już nie wrócił do Polski. Wykazywał się ogromną energią i pracowitością²⁴. Został wiceprezesem Centralnego Komitetu Wojskowo-Przemysłowego, następnie był członkiem Komitetu Niesienia Pomocy Ofiarom Działań Wojennych im. Wielkiej Księżnej Tatiany, Narady w Sprawie Uregulowania Pomocy dla Wysiedleńców i Tułaczy przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych oraz specjalnej komisji przy Ministerstwie Finansów, której celem było rozpatrywanie wszelkich spraw ekonomicznych Królestwa Polskiego przed ich wniesieniem do Rady Ministrów. Żukowski należał do grona współautorów telegramu dziękczynnego polityków narodowych i konserwatywnych w odpowiedzi na deklarację z 14 sierpnia 1914 roku głównodowodzącego wojsk rosyjskich wielkiego księcia Mikołaja Nikołajewicza, która zakładała zjednoczenie wszystkich ziem Polski pod berłem cara. Był też współzałożycielem 29 sierpnia 1914 roku Polskiego Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny, w którym pełnił do końca życia funkcję prezesa Komitetu Głównego. 1 października 1915 roku znalazł się we władzach Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego. Jako przedstawiciel CKO był w tym samym roku współinicjatorem zwołania Zjazdu Polskiego, zajmował stanowiska członka i wiceprezesa Rady Zjazdów Organizacji Pomocy Ofiarom Wojny. W latach 1914–1915 wydawał tygodnik „Głos Polski”, stanowiący naczelny organ Polonii w Rosji. Udzielał się również na forum Towarzystwa Miłośników Historii i Literatury, był udziałowcem Księgarni Polskiej w Petersburgu oraz członkiem władz Polskiego Towarzystwa Prawników i Ekonomistów²⁵.

Zmarł nieoczekiwanie, po krótkiej chorobie 12 września 1916 roku w Piotrogradzie. Pod koniec życia wyrażał się krytycznie na temat

²³ W. Studnicki, op. cit., s. 233 i 363.

²⁴ *Pamiętnik Księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914–1918*, do druku przygotował J. Pajewski, oprac. A. Kosicka-Pajewska, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1997, s. 158.

²⁵ Więcej, zob. M. Mądzik, *Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny w Rosji w latach I wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011; I. Spustek, *Polacy w Piotrogradzie 1914–1917*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966; M. Korzeniowski, *Struktura organizacyjna i początki działalności Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego w Rosji w 1915 r.*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia” 1991/1992, Vol. 46/47, s. 343–368.

Rosji, nie widząc szans na odzyskanie przez Polskę niepodległości pod berłem cara²⁶. Jak celnie stwierdziła w nekrologu redakcja „Przeglądu Technicznego”:

W osobie zmarłego kraj nasz mógłby mieć jednego z najwybitniejszych mężów stanu. To też jest dla nas niepowetowaną szkodą, że zmarły żył i pracował w Rosji; że tam stosował swoją rozległą wiedzę i pierwszorzędną intuicję polityczno-gospodarczą. Należy jednak ze smutkiem stwierdzić, że w kraju zmarły nie miałby dość szerokiej areny, nie mógłby swoich zdolności tak rozwinąć, jak tego dokonał w Piotrogradzie – w bliskości ośrodka państwowej. Tragizm tego faktu jest odbiciem tragedii kraju, którego warunki polityczne zmuszały niejednokrotnie do emigracji ludzi najwybitniejszych, gdyż zastosowania dla ich zdolności w Ojczyźnie nie było²⁷.

W grudniu 1916 roku Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom zwołało w siedzibie Domu Polskiego „Ognisko” nadzwyczajne posiedzenie dla uczczenia jego pamięci, podczas którego głos zabierali m.in. gen. Aleksander Babiński, Hipolit Gliwic, Władysław Grabski i Aleksander Lednicki²⁸. Początkowo Żukowski spoczął na rzymskokatolickim cmentarzu Wyborskim w Petersburgu, w 1925 roku, po sprowadzeniu jego zwłok do Polski, został pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kwatery 190-1-28).

Żukowski był bardzo rodzinną osobą. Jak wspominał Andrzej Wierzbicki: „Odwiedziłem go kiedyś wieczorem na Ligowskiej, żeby się porozumieć w jakiejś sprawie. Dzwonię, służąca prosi, żeby chwilę poczekał w gabinecie. Słyszę w sąsiednim pokoju wesole głosy córeczek i pana Władysława, a także dźwięk rytmicznie uginających się sprężyn. To tatuś dopiero co wrócił do domu, a córeczki opowiadają mu zdarzenia dnia i trzymając się za ręce, huśtają się jednocześnie na wielkiej sprężynowej kanapie”²⁹.

Jego żoną była Jadwiga z domu Jałowiecka (1875–1951), córka nestora petersburskiej Polonii gen. Bolesława Jałowieckiego (1846–1918) oraz Anieli z Witkiewiczów (1854–1918) (siostry literata Stanisława

²⁶ S. Dzierzbicki, *Pamiętnik z lat wojny 1915–1918*, wstęp J. Pajewski, przypisy D. Płygawko, tekst przygotował do druku z rękopisu T. Jodełka-Burzecki, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, s. 128.

²⁷ Ś.P. Władysław Żukowski, „Przegląd Techniczny” 1916, nr 49–50, s. 462.

²⁸ *Uczczenie pamięci Żukowskiego*, „Głos Polski” 1916, nr 48, s. 13.

²⁹ A. Wierzbicki, op. cit., s. 108 i 144.

Witkiewicza). Rodzina Żukowskich, należała do „towarzystwa” z „kontaktami światowymi i rodowymi”³⁰ oraz miała charakter „do pewnego stopnia kosmopolityczny”³¹. Posiadała niewielki majątek w guberni piotrkowskiej oraz dobra Łazy w Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, gdzie spędzała wakacje. Gościli tam przedstawiciele sztuki i wojska, m.in. pisarz, przyszły noblista Władysław Stanisław Reymont³². Małżonkowie mieli dwie córki: Jadwigę (1901–1993) – żonę wieloletniego ministra spraw wojskowych, naczelnego wodza Polski Sił Zbrojnych w czasie II wojny światowej gen. Kazimierza Sosnkowskiego (1885–1969) oraz Teresę (1905–1968) – żonę inżyniera, polityka chadecko-ludowego Ryszarda Świętochowskiego (1882–1941), którego ojciec Aleksander Świętochowski (1849–1938) był pisarzem, historykiem, filozofem i liderem środowiska warszawskich pozytywistów w okresie zaborów.

Mateusz Ratyński

Bibliografia

Wspomnienia

Błyskosz Józefat, *Pamiętnik Podlasiaka z minionych dni od roku 1904 do roku 1918*, wstęp i oprac. F. Gryciuk, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2017.

Dąbska z Woyniłłowiczów Zofia, *Dziennik 1912–1927*, wstęp, oprac. i przypisy M. Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2021.

³⁰ Z. Dąbska z Woyniłłowiczów, *Dziennik 1912–1927*, wstęp, oprac. i przypisy M. Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2021, s. 120–121.

³¹ Z. Stulgińska, op. cit., s. 89.

³² W.S. Reymont, *Korespondencja 1890–1925*, oprac. i wstęp B. Koc, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 2002, s. 721, 751, 757 i 765.

Dzierzbicki Stanisław, *Pamiętnik z lat wojny 1915–1918*, wstęp J. Pajewski, przypisy D. Płygawko, tekst przygotował do druku z rękopisu T. Jodełka-Burzecki, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983.

Grabski Władysław, *Władysław Żukowski jako polityk polski*, „Myśl Narodowa” 1917, t. 3, nr 1.

Kozicki Stanisław, *Historia Ligi Narodowej (okres 1887–1907)*, „Myśl Polska”, Warszawa 1964.

Lewestam Henryk, *Ś.p. Władysław Żukowski*, „Głos Polski” 1916, nr 36.

Mańkowski Piotr, *Pamiętniki*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2002.

Pamiętnik Księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914–1918, do druku przygotował J. Pajewski, oprac. A. Kosicka-Pajewska, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1997.

Sokolnicki Michał, *Czternaście lat*, Instytut Badania Najnowszej Historii Polski, Warszawa 1936.

Stulgińska Zofia, *Gruszki na wierzbie. Wspomnienia*, Czytelnik, Warszawa 1972.

Wierzbicki Andrzej, *Żywy Lewiatan. Wspomnienia*, wstęp i oprac. P. Wierzbicki, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 2001.

Dokumenty

Prus Bolesław, *Kroniki*, t. 19, oprac. Z. Szweykowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1969.

Reymont Władysław Stanisław, *Korespondencja 1890–1925*, oprac. i wstęp B. Koc, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 2002.

Studnicki Władysław, *Pisma wybrane*, t. 1, *Z przeżyć i walk*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.

Żukowski Władysław, *Polityka interesów*, Gebethner i Wolff, Kraków 1905.

Боиович Милан Михайлович [pol. Milan Mihajlovic Boiovich], *Члены Государственной думы (Портреты и биографии). Третий созыв* [pol. Członkowie Dumy Państwowej (Portrety i biografie). Trzecie zwołanie], тип. Т-ва И. Д. Сытина (pol. Typ. T-va I. D. Sytin), Moskwa 1909.

Боиович Милан Михайлович [pol. Milan Mihajlovic Boiovich], *Члены Государственной думы (Портреты и биографии). Второй созыв* [pol. Członkowie Dumy Państwowej (Portrety i biografie). Drugie zwołanie], тип. Т-ва И. Д. Сытина (pol. Тип. T-va I. D. Sytin), Moskwa 1907.

Prasa

„Głos Polski” 1916.

„Kraj” 1899.

„Kurier Warszawski” 1907.

„Przegląd Techniczny” 1916.

Opracowania

Афанасьев Владимир [pol. Władimir Afanasjew], *Горные инженеры-поляки депутаты Государственной Думы* [pol. *Polscy Inżynierowie Górnictwa w Składzie Dumy Państwowej*], „Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego” 2015, nr 2 (5).

Bazyłow Ludwik, *Polacy w Petersburgu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984.

Brzoza Czesław, Stepan Kamil, *Posłowie polscy w parlamencie rosyjskim 1906–1917. Słownik biograficzny*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001.

Bułhak Władysław, Dmowski – Rosja a kwestia polska. *U źródeł orientacji rosyjskiej obozu narodowego 1886–1908*, Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 1996.

Chwalba Andrzej, *Imperium korupcji. Korupcja w Rosji i Królestwie Polskim w latach 1861–1917*, „Volumen”, Warszawa 2001.

Kmieciak Zenon, „Kraj” za czasów redaktorstwa Erazma Piłki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969.

Korzeniowski Mariusz, *Struktura organizacyjna i początki działalności Centralnego Komitetu Obywatelskiego Królestwa Polskiego w Rosji w 1915 r.*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia” 1991/1992, Vol. 46/47.

Łukawski Zygmunt, *Koło Polskie w rosyjskiej Dumie Państwowej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.

Mądzik Marek, *Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny w Rosji w latach I wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.

Ratyński Mateusz, *Koło Polskie w Dumie Państwowej*, [w:] *Encyklopedia ruchu narodowego. Organizacje, wydarzenia, pojęcia*, t. 1, pod red. K. Kawęckiego, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2022.

Spustek Irena, *Polacy w Piotrogradzie 1914–1917*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966.

Wierzchowski Mirosław, *Sprawy polskie w III i IV Dumie Państwowej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1966.

Złotkowski Dariusz, *Wystawa Przemysłu i Rolnictwa w Częstochowie 1909 roku w świetle prasy polskiej*, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa 2009.

Źródła internetowe

https://wolyn-metryki.pl/Wolyn/index.php?imie_szuk=W%B3adys%B3aw&nazw_szuk=%AFukowski&miej_szuk=¶_szuk=&rok_start_szuk=&rok_koniec_szuk= [dostęp: 4.10.2024].

Beata Kinga Nykiel, *Żukowski Władysław*, <https://www.polskipetersburg.pl/hasla/zukowski-wladyslaw> [dostęp: 4.10.2024].

Władysław Żukowski, domena publiczna

Władysław Żukowski (1860–1916). Engineer, Economic Activist, Member of the State Duma

Key words

Władysław Żukowski; mining industry; St. Petersburg; State Duma; Central Civic Committee of the Kingdom of Poland

Summary

The article presents the life, activities and achievements of Władysław Żukowski (1860–1916). He was an engineer and economist, an organiser of industry and mining in Russia and the Kingdom of Poland. Revered in Russia, he had numerous contacts in economic and political circles in St. Petersburg. A classic technocrat, Żukowski was a determined independence activist, serving as a member of the State Duma from 1907 to 1912. During World War I, he supported cooperation with Russia and was on the board of the Central Civic Committee of the Kingdom of Poland.